

Київська родина Мазюкевичів

*«Нехорошо, нехорошо рождается на
границы двух эпох*

носит в себе остатки прошлого традиций, а новое воспринимать через вздох» -

в 1926 р. написала в своєму щоденнику 18-річна студентка Київського художнього інституту Нора Мазюкевич, яка народилася на зламі двох епох, дитинство і юність якої припали на буремні революційні роки та період становлення нової влади. Пізніше уже по закінченні навчання вона запише: *«Я заканчиваю институт! Жизнь предо мной, как широко разлившаяся река, расстилается новая жизнь!*

Река полная тихих заводей и неведомых, бурных стремлений. Я плыву по этой реке навстречу ее тайнам, всецело отдаваясь сверкающему течению, но чувствую точно – в своем челноке плывть всегда одиноко буду. Кто хочет быть близко, пусть догоняет и плывет рядом. 1930г.». ¹ Сказано з юнацьким запалом, романтично, а виявилось пророче!

Все життя її було наповнене прагненням перемогти обставини, подолати незгоди й незважаючи ні на що, зберегти себе як творчу особистість, як людину гідну поваги. Ім'я Дінори Павлівни Мазюкевич (1908-1983) відоме в історії міста як дослідниці Києва, художниці, автора макету Києва Х-ХІІІ ст., макету Золотих воріт. Про життя і творчість Д.Мазюкевич писала свого часу Олена Новікова², яка була близько знайома з художницею: їх родини підтримували дружні стосунки, оскільки мама Новікової - Єлизавета Піскорська була однокурсницею і подругою Дінори Павлівни. Саме Олена Олександрівна Новікова після смерті Дінори Павлівни передала архів Мазюкевич у Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України - документи, творчі роботи, фото художниці та членів родини. Частина меморіальних речей нею було передано в Музей історії міста Києва. Перші матеріали до Музею надійшли у 1983 р., а потім у 1992 р. Музейна збірка матеріалів родини Мазюкевичів налічує понад 30 одиниць основного фонду, що складається з різних груп зберігання. Серед них сімейні реліквії – меблі кінця ХІХ ст.: туалетний столик, дзеркало в різьбленій дерев'яній рамі, письмовий стіл, що належав Павлу Мазюкевичу³; прекрасний

¹ Фонди Музею історії міста Києва (далі- МІК), Дк-8516, с.1

² Див.Новікова О. Київ Дінори//Дзеркало тижня. – 2005.-№25 (553) – 2-8 липня
[//http://www.dt.ua/3000/3760/50497](http://www.dt.ua/3000/3760/50497)

³ МІК, Мб-44; Мб-166; Дх-21

чайний сервіз – срібний з позолотою та кістяними ручками і держателями: чайник, молочник і цукерниця – першої третини ХІХ ст.⁴ Також побутові речі Дінори Мазюкевич середини ХХ ст. Серед документів - заповіт Павла Мазюкевича, переписка мами художниці - Олени Штейнер за чоловіком Мазюкевич, а також рукописні матеріали Дінори Павлівни.⁵ Особливий інтерес для дослідників становить авторська копія щоденника 1926-1934 рр., виконана Дінорою Мазюкевич в 1970 р., або ж Норою, як називали художницю друзі та найближче оточення.⁶

У щоденнику на 15 сторінках розповідається про внутрішні переживання молодої дівчини, яка щойно закінчила інститут, але разом з тим містяться ємкі й образні характеристики буденного тяжкого життя киян початку 1930-х рр., моменти важких життєвих випробувань Нори, а разом з нею й багатьох таких же як вона мешканців міста. Використовуючи матеріали ЦДАМЛМУ, Державного архіву міста Києва та фонди Музею історії Києва подамо матеріал про родину Мазюкевичів. Знайомлячись з документами, розумієш, що Дінора Павлівна не випадково зайнялася історією давнього міста і створенням макета Києва Х-ХІІІ ст. Любов до рідного міста, до української культури була виплекана в родині. Мазюкевичі – корінні кияни. Прадід Дінори Павлівни – Тарас Мазюкевич, надвірний радник, дід – Олексій Тарасович - секретар Київського окружного суду. Родина Олексія Тарасовича Мазюкевича проживала на вулиці Тарасівській, 36 з кінця ХІХ ст. (будинок знесений в 1980 р.). Сестра Олексія Тарасовича – Олена Тарасівна Мазюкевич (1847-1908) – педагог. У 1864 р. вона закінчила з великою золотою медаллю Фундуклеївську жіночу гімназію, а через рік поступила на службу до цієї гімназії й працювала в ній 43 роки класною наглядачкою. За свою невтомну багаторічну працю мала нагороди – Маріїнський знак відзнаки безпорочної служби за ХV, ХХ, ХХV років.⁷ Сім'ї в неї не було, останні роки життя мешкала з родиною брата. Ім'я діда Дінори Мазюкевич увійшло до історії розвитку української перекладної літератури. За відомостями історика української літератури Юрія П'ядека, Олексій Мазюкевич у 1853 р. переклав байки Крилова українською.⁸

Потяг до української мови, літератури яскраво проявився в його сина - Павла Олексійовича Мазюкевича (1885- після 1919) – почесного потомственного громадянина, відомого українського поета. Він народився в Києві 20 червня 1885 р., середню

⁴ МК, Сдм-2-10; Сдм-2-12; Сдм-2-11. (У 1984-2004 рр. знаходилися в постійній експозиції Музею)

⁵ МК, Дк-8279; Дк-8280; Дк-8518

⁶ МК, Дк-8516

⁷ Державний архів міста Києва (далі - ДАК), ф.90, оп.1, спр.1351

⁸ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі - ЦДАМЛМУ), ф.1048, оп.1, спр.96, арк.5

освіту здобув у Київській 5-й гімназії, фахову освіту – на юридичному факультеті Університету Св.Володимира. П.Мазюкевич – активний член київського товариства «Просвіта», у 1907 р. виконував обов’язки секретаря шкільно-лекційної комісії, рецензував книги подані для видавництва у видавничу комісію Товариства. Збереглися два листи П.Мазюкевича до комісії з результатами роботи за червень і жовтень 1907 р.; на одному з листів - коментарі Б.Грінченка⁹.

Вперше поезія П.Мазюкевича «Склав би я тобі пісню» була надрукована в «Рідному краї» в 1908 р., саме в рік народження донечки Нори. Потім його поезії друкувалися як в «Рідному краї», так і в Літературно-науковому віснику. Літературознавець О.І.Дейч вказує, що Павло Олексійович Мазюкевич під псевдонімом «Павич» друкувався в Літературно-науковому віснику в 1908 р. і далі в «Рідному краї». У 1908 р. рід редакцією Олекси Коваленка в Києві вийшла друком «Українська Муза. Поетична антологія. Од початку до наших днів. Випуск 12», де містилися вірші Павла Мазюкевича. У науковому коментарі до факсимільного видання «Української Музи» 1993 р. Федір Погребенник підкреслив: «З поезій Павла Мазюкевича (1885-?), Ф.Петруненка (1880-?, в антології помилково Петрушенко), Вероніки Морозівни (1890-?, сестри Людмили Волошки), Марії Підгірянки (1881-1963) можна скласти певне уявлення про той молодий приріст, який прийшов в українську поезію перед виступом таких першорядних талантів як Павло Тичина, Максим Рильський».¹⁰

Один із віршів Мазюкевича, вміщених в антології, був присвячений своїй молодій дружині:

*Вже день стулив свої рожеві вії,
І ніч прийшла велична, чарівна,
І кличе всіх, і вабить всіх вона
В обійми снів блакитно-золотії.
Спочинь же й ти, загублена в журбі,
Нехай твій день барвисто закінчиться,
Нехай за це найкращий сон присниться,
Моя свята дружинонько, тобі.*¹¹

У 1907 р. Павло Мазюкевич одружився з 23-річною вчителькою Оленою Антонівною Штейнер, німкенню за походженням, уродженкою міста Лодзь, яка рано втратила батьків і самостійно заробляла собі на життя педагогічною працею.¹² У молодій парі вчителів (10 червня за старим стилем) 23 червня 1908 р. народилася донечка, яку охрестили у церкві

⁹ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського (далі - ІР НБУВ), ф.114, №282-273

¹⁰ Українська Муза. Поетична антологія. Од початку до наших днів. Під ред. Олекси Коваленка. – К.:АТ «Обереги», 1993. – Вип.12.

¹¹ Українська Муза. Вказана праця. – С. 1203

¹² ЦДАМЛМУ, ф.1048, оп.1, спр.96, арк.1-3

Марії-Магдалини на Шулявці й назвали Дінорою. Обряд хрещення здійснював священник Олександр Михайлович Черняхівський.¹³

Павло Мазюкевич брав активну участь у роботі українських просвітницьких організацій, після 1917 р. – у будівництві незалежної української держави. Наполегливо виступав за автокефалію української церкви. Його діяльність в боротьбі за національну державу і церкву була підтримана багатьма представниками української інтелігенції, церковними служителями. У фонді відомого українського мистецтвознавця Данила Щербаківського зберігається рецензія вченого на статтю Павла Мазюкевича «Окремішності української церкви».¹⁴

Ідеї П.Мазюкевича про українську церкву не втратили своєї актуальності й на сьогодні. Так, у часописі «Київська старовина» за 2008 р. вийшла ґрунтовна стаття про діяльність П.Мазюкевича в період української національної революції¹⁵. Автор статті подає П.Мазюкевича як одного із організаторів та найбільш послідовних провідників українського національного церковного руху. Дінора Павлівна востаннє бачила свого батька в 1919 р. й подальша доля його невідома, але через все життя вона зберегла любов і шану до свого батька. Портрет Павла Мазюкевича роботи художника С.Миронова завжди висів у неї над письмовим столом. Дуже любила свій рідний дім, зведений батьком. Навіть у тяжкі часи 1920-х рр., коли домовласники вважалися соціально «небезпечним елементом», вона не цуралася свого дому. У щоденнику Нори є запис за 1927 р.: *« Наше бездоходное домовладение тяжким клеймом лежало на нашем существовании, но оно давало кров и его надо было держаться. Кроме того это был родной дом, обсаженный моим отцом деревьями и цветами. Родной дом!»*.¹⁶

Дінора Павлівна жила разом з мамою в будинку на Кудрявській,9-б в квартирі №7 до війни, а після війни квартири стали комунальними і Мазюкевичі мешкали в комунальній квартирі №8. Майже все своє свідоме життя Нора прожила у власному родинному будинку, зведеному на замовлення П.Мазюкевича у 1911 р. Автором проекту був В.Г.Кричевський, будинок зведений у стилі українського модерну. Збереглося фото 1970-х рр. з підписом Нори – «наш будинок». На фото біля входу в будинок на Кудрявській,9-б на лавочці сидить Нора Мазюкевич разом із своєю однокурсницею, художницею Вірою Бурою на фоні чудового

¹³ ЦДАМЛМУ, ф.1048, оп.1, спр.82, арк.4

¹⁴ Науковий Архів Інституту археології НАНУ (далі - НА ІА НАНУ), ф.9, №240

¹⁵ Див. Ігнатуша Олександр. «Наш храм зруйновано і вівтарі розбито...» Павло Мазюкевич: грані таланту та поклик серця //Київська старовина. – 2008. - №4. – С. 151-168

¹⁶ МІК, Дк-8516

фасаду будинку. Дінора Павлівна малює свій дім у різні часи, збереглися акварелі 1972-75 рр., де зображені види з двору свого будинку і на парний бік вулиці Кудрявської (на №10)¹⁷.

Раніше, до 1930-х рр. це був власний будинок Мазюкевичів, як і вся садиба. У міському архіві збереглися страхові поліси на садибу до 1920 р. включно. Сама садиба має давню історію, внесена в Державний реєстр пам'яток і у Звід пам'яток Києва та пов'язана з іменами видатних особистостей нашої держави. Власниками садиби у різний час були представники професорського складу Київської духовної академії та членів їх сімей – Віра Петрова, дочка професора КДА Миколи Івановича Петрова, професор Микола Михайлович Дроздов. У фасадному будинку № 9 у 1895-1903 рр. знімав квартиру №1 викладач КДА Афанасій Булгаков з родиною. Саме звідси, з Кудрявської,9 пішов на навчання в 1900 р. у підготовчий клас Київської 2-ї гімназії, а в 1901 р. – в Київську 1-у гімназію. майбутній письменник Михайло Булгаков.¹⁸

Павло Олексійович Мазюкевич придбав садибу з фасадним будинком і садом у березні 1911 р. й відразу ж взяв кредит на будівництво флігельного будинку. Восени будинок вже був зведений, залишалися внутрішні роботи. П.Мазюкевич ще декілька разів брав кредити в Товаристві взаємного кредиту під заставу нерухомості. Збереглися описи двох будинків – фасадного двоповерхового і флігельного двоповерхового на півповерсі. Нумерація квартир була наскрізною: у фасадному будинку було три квартири №1-3, а в флігельному – п'ять квартир №4-8: у напівповерсі чотирикімнатна квартира, а на першому і другому поверхах по дві трикімнатні квартири¹⁹.

Садиба на Кудрявській,9 збереглася до сьогодні. На садибі два будинки: № 9 – де нині працює Київський музей О.Пушкіна (філіал Музею історії міста Києва); в глибині садиби - №9-б – двоповерховий будинок, зведений у стилі українського модерну, де міститься інша державна установа. У 1927-1928 рр. в одній із квартир будинку мешкала дружина Б.Грінченка, давня знайома родини Мазюкевичів – Марія Грінченко (1863-1928).

Про склад мешканців у 1920-ті рр. в садибі на вулиці Кудрявській,9 згадує Ю.Юркевич, онук відомого українського діяча лікаря Й. В. Юркевича і син громадсько-політичного діяча Л.Й.Юркевича. Юрій Львович Юркевич (1907-1990) жив з мамою в Києві з 1918 р., спочатку в Діонісіївському (нині – Бехтерівському) провулку, а з осені 1919 р. *«...мы с мамой переехали на тихую и уютную Кудрявскую улицу, выходящую на Львовскую. Прожили мы там в доме № 9, квартире 5, я – до 1929 года, в июне которого меня арестовали и выслали на 5 лет в Казахстан, после чего я*

¹⁷ ЦДАМЛМУ, ф.1048, оп.1,спр.13; ф.1048, оп.1, спр.93

¹⁸ Див. Звід пам'яток історії та культури України. Київ. Кн.І, ч.ІІ. – К.,2004. – С.1087-1088

¹⁹ ДАК, ф.143, оп.2, спр.1470, арк.3-5, 12

*остался жить в России, а мать – до осени 1943 года, когда ее, вместе с десятками тысяч киевлян, вывезли немцы при отступлении с Украины...».*²⁰

«Домовладение это было тогда еще частное, принадлежало украинской немке, Елене Антоновне Мазюкевич, вдове школьного учителя. Поселились мы там в трехкомнатной квартире, сколько помню – 14, 10 и 6 метров. ... Кудрявская, 9 – два двухэтажных дома, двор с деревянными сараями и сад, примыкавший к огромному Глубочицкому оврагу. До революции в одном из этих домов какое-то время жил писатель Михаил Булгаков.

*Состав населения двора – типичный для Киева интернационал: пять украинских семей, две русские, две еврейских, две немецких. В числе украинцев жил у нас галичанин, униатский священник, отец троих детей, очень бедный, служивший в срубленной военнопленными гуцулами деревянной церковке на Некрасовской улице – чудесной, чисто карпатского стиля. Ее, конечно, разобрали в 30-х годах. Священник этот, о. Щепанюк²¹, был прекрасно образованным человеком и имел должность папского нунция (уполномоченного) по Киеву. В дальнейшем он был арестован и из лагерей не вернулся. Я учился в школе с его сыном и дочкой; они не пострадали. Нас, детей, был полон двор, и жилось нам привольно».*²²

Нора Мазюкевич і Юрко Юркевич навчалися в 1-й українській гімназії. Мама Юрія в цій же гімназії викладала фізкультуру. Нора і Юрій вчилися в один час і закінчили її в 1923 р. В своїй автобіографії Дінора Павлівна написала: «Українка. В 1923 р. закінчила семирічку й поступила в художньо-прикладну школу».²³

1-а українська гімназія ім. Т.Шевченка (з 1920 р. – 1-а трудова школа ім. Т.Шевченка) була створена в 1917 р. Звичайно, Павло Мазюкевич вирішує дати освіту своїй дочці саме в цій гімназії, першим директором якої став професор Київського політехнічного інституту український художник Петро Іванович Холодний (1876-1930). Згодом гімназію очолює відомий педагог Володимир Федорович Дурдуківський (1884-1937). В архіві Мазюкевич є випускне фото Дінори Павлівни, де зняті всі випускники з викладачами, в центрі – В.Ф. Дурдуківський. Заняття гімназії проходили в різних помешканнях, аж поки не розмістили її в приміщенні амбулаторії Покровського монастиря (будівля не збереглася). На ті роки це була одна з найкращих шкіл Києва. Серед викладачів були відомі вчені, діячі мистецтва: поет Освальд Бургард (Юрій Клен), композитор Пилип Козицький, Мар'яна Лисенко (дочка композитора М.Лисенка), Марія Тобілевич (дочка драматурга І.Карпенка-

²⁰ Юркевич Ю. Минувшее проходит предо мною... - М., 2000. – С.69

²¹ Щепанюк Микола Васильович (1883-1937) – настоятель греко-католицької церкви в Києві на вул. Ново-Павлівській (тепер Ю.Коцюбинського, 10-12; храм зруйнований у 1935 р.). Священик арештований у 1929 р., звільнений у 1933 р., знову заарештований у 1935 р. й розстріляний у 1937 р. Реабілітований у 1989 р.

²² Юркевич Ю. Вказана праця. – С.70

²³ ЦДАМЛМУ, ф.1048, оп.1, спр.28

Карого), Юрій Павлович - художник та інші. Можна справедливо сказати, що Нора Мазюкевич отримала гарну середню освіту, любов до прекрасного, розуміння гарної літературної мови виховувалося в гімназії з початкових класів. Щоденник Нори яскраве тому підтвердження - написаний гарною російською та українською мовами. Писала вірші російською мовою, невеликі поетичні оповідання - українською.

У художньо-індустріальній профшколі Д.Мазюкевич навчалася два роки і в 1925 р. успішно її закінчила. Життя було нелегким, вони вдвох з матір'ю намагалися якось вижити. Під час навчання працювала надомницею вишивальницею в Управлінні Сорабкоопа. У 1925 році Нора Мазюкевич поступила в Київський художній інститут на поліграфічний факультет. В архіві зберігся студентський квиток із підписом ректора інституту І. Врони.²⁴

В 1920-ті рр. тяжко було поступити у вищий навчальний заклад вихідцям з «колишніх», але й роки навчання теж були не з легких. На той час у вищих навчальних закладах обов'язково встановлювалися три категорії студентів: 1) ті, що платили повністю за навчання; 2) студенти, які вносили пільгову плату і 3) навчалися безкоштовно. Хто ж звільнявся від плати за навчання? Перш за все студенти, які отримували державну стипендію, потім студенти пролетарського походження і студенти, які до вступу до вузу вели педагогічну, науково-просвітницьку й наукову роботу у закладах освіти. Безкоштовно навчалися також інваліди війни та праці. Ні під жодну категорію Нора Мазюкевич не підпадала, оскільки вважалася домовласницею.

У 1925/26 навчальному році Наркомос встановив плату за навчання в інститутах: індустріально-технічних – 100 руб. на рік; у сільськогосподарських – 80 руб.; медичних, музичних і художніх – 120 руб. і т.д. Плата за навчання стягалася за триместри рівними частинами 1-15 жовтня, 1-15 лютого та 1-15 травня. Студентів, які не внесли плату, звільняли з вузів.²⁵ Для Д.П.Мазюкевич навчання було платним чотири курси, лише на п'ятому курсі 1929/1930 р. вона була звільнена від плати. Під час навчання працювала як практикантка в київських друкарнях. На останніх курсах почала вже підробляти, так на замовлення видавництва «Культура» у 1928 р. виготовляла малюнки у 4 фарби для видання книги Л.Толстого «Весна»²⁶.

Тяжко переживала Нора Мазюкевич і постійні чистки, що проходили у вузах, коли її як домовласницю намагалися виключити з інституту. Вона записує в щоденнику, що набридло пробиратися до інституту крадькома, таємно залазити у вікно, переписувати у друзів конспекти лекцій. Але, не дивлячись на такі перепони, Нора Мазюкевич успішно вчилася.

²⁴ ЦДАМЛМУ, ф.1048, оп.1, спр.83

²⁵ Прилуцький В. Повсякденне життя студентів// Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу. – К.,2010. №1 – С.84.//http://histori.org.ua/JournALL/jittia/jittia_2010_/2/6pdf

²⁶ ЦДАМЛМУ, ф.1048, оп.1, спр.84, арк.39

Переглядаючи її студентський матрикул, де стоять автографи викладачів, які приймали іспити, можна впевнено сказати, що Нора Мазюкевич отримувала знання у найкращих тогочасних викладачів. Що не ім'я – то ціла епоха в українському мистецтві. Олександр Богомазов (1880-1930) – живописець, графік, у 1922-1930 рр. – професор Київського художнього інституту; Віктор Пальмов (1888-1929) – живописець, у 1925-1929 рр. – професор художнього інституту; Іларіон Плещинський (1892-1961) – графік, у 1925-1934 рр. та 1944-1961 рр. - викладав у художньому інституті (з 1948 р. – професор); Василь Касіян (1896-1976) – графік, з 1927 р. викладав у художньому інституті. Історію світового мистецтва викладав Сергій Гіляров (1887-1945), а історію українського мистецтва – Микола Макаренко (1877-1938).

1929-1930 рр. знаменувався для Києва масовими арештами представників української інтелігенції. В першу чергу були арештовані студенти - колишні випускники української гімназії імені Шевченка, як писав пізніше Юркевич: *«Мы с самого начала были на заметке, как обучавшиеся в «националистической» школе».*²⁷ Згодом заарештували й викладачів на чолі з директором, а також відомих вчених, співробітників ВУАН. Всі вони були репресовані у так званій справі СВУ. Були арештовані й сусіди Мазюкевичів на Кудрявській,⁹. Заарештували студента Київського політехнічного інституту Юрка Юркевича і він проходив по процесу СВУ.

Тяжке становище було й в художньому інституті. Нора записує в щоденнику: *«Директор Врона арестован, декан Волянский смежен. Власть захватили не окончившие еще активисты из студкома: студент Томах стал директором, а выскочка Шевченко – декан!».*²⁸ Нора пише, що нове керівництво знову почало переглядати документи випускників і за соціальним походженням поділяють їх на інженерів і технологів. Чому це так? Програма ж для всіх одна. З поліграфічного факультету відібрали вісім чоловік дітей кустарів, домовласників і т.п., яким вирішили не давати дипломів інженерів, в цьому списку була й Нора Мазюкевич. В поясненнях нові керівники були прямі й відверті в своїй безграмотності. Так, Нора Мазюкевич наводить приклад з Лізою Піскорською, якій теж відмовили у званні дипломованого інженера-поліграфіста: *«Отец Лизы Пискорской профессор- историк в свое время написал труд «Крепостное право в Кастилии и Каталонии». Шевченко и Ко решили, что она не может быть советским инженером, т.к.*

²⁷ Юркевич Ю. Вказана праця, с.79

²⁸ МІК, Дк-8516

²⁹ Піскорський Володимир Костянтинович (1867-1910) - основоположника вітчизняної іспаністики, член – кореспондент Барселонської Академії наук, професор Київського та Казанського університетів. Провідною темою його творчості було дослідження виникнення й розвитку парламентаризму в країнах Західної Європи.

*ее отец «Завел крепостное право в Кастилии и Каталонии». Все преподаватели до того запуганы, что даже не опровергали подобную ересь».*³⁰

Тут же Нора наводить й інші приклади сваволі нового керівництва інституту і приходять до висновку, що не можна терпіти, потрібно боротися. Спочатку студенти посилають телеграмму в Харків міністрові Наркомосу М.Скрипнику про стан речей з дипломами спеціалістів. Відповіді приходили не чіткі, туманні. Тоді студенти збирають гроші і відряджають Нору Мазюкевич до Харкова, в Наркомос добиватися справедливості. Мова щоденника відбиває настрої студентки, що прагне добитися справедливості. Читаєш й розумієш, що писала людина з художньою освітою. Мова жива, образна. Ось як Нора характеризує заступника Скрипника: *«Его заместитель Корпетов сухой блондин, в синем костюме как старая акварель».*³¹

Рішучість та винахідливість Нори Мазюкевич дала можливість вирішити завдання. Оскільки М.Скрипника не було в Харкові, вона не чекаючи рішення заступника, звертається до партійних органів держави.

Треба було вирішити питання в короткі строки, так як поліграфічний факультет в Київському художньому інституті чекала реорганізація – Норин випуск був першим й останнім на факультеті. На базі цього факультету планували відкрити поліграфічний інститут в Харкові, де директором хотіли поставити того ж таки Шевченка. Таким чином, дипломи потрібно було отримувати в цей випуск. Нора добилася відповідної резолюції, але залишалася в Харкові, до поки студенти не прислали їй телеграму, що Томаху і Шевченкові оголошена строга догана, а свідоцтва про закінчення у всіх однакові.

Керівники вузу не забули поїздки Нори до Харкова і при розподілі не дали їй направлення на роботу. Таким чином, вона потрапила в скрутне становище: спеціальність – інженер-поліграфіст - була новою й на біржі праці не зареєстрована. Скільки Нора не ходила на біржу праці, але отримати роботу за фахом не могла, навіть запитів таких не було. Вона разом з мамою продовжує працювати в Сорабкопі вишивальницею і вирішує повністю змінити професію. Рішення прийнято! Їде в Ленінград вступати до кіноінституту. Дівчина записує в щоденнику свої роздуми, вагання чи правильне рішення вона приймає, оскільки мама нічого не може порадити, так як змушена боротися за життя, за копійки вишиваючи в Сорабкопі. В кіноінститут Нора не поступила, оскільки треба було спочатку відпрацювати 3 роки після закінчення художнього інституту. Допомогли їй друзі-однокурсники, знайшовши їй роботу в Харкові у видавництві «Пролетар». В щоденнику Нора дає картину життя в тодішній столиці України – молодь жила цікаво:

³⁰ МІК, Дк-8516

³¹ Там само

ходили з друзями в театри, на мистецькі виставки, але побутове життя було тяжким – холодним і напівголодним. Зима 1930\31 була суворою, батареї не працювали – вдома й на роботі було дуже холодно.

В 1931 р. Нора Мазюкевич виходить заміж за свого давнього товариша, киянина Костянтина Костянтиновича Синельникова, який після закінчення Київського політехнічного інституту працював інженером-конструктором в ЦАГІ (Центральному Аерогідродинамічному інституті) в Москві. Молоде подружжя оселяється в Москві, вірніше, знімають квартиру в Підмосков'ї, побутові умови тяжкі, але в щоденнику поряд з описом московського життя Нора пише: *«Мы с Костей живем очень дружно и счастливо»*.³²

Знову Нора довго не може влаштуватися на роботу за фахом, працює архівником в театрі Ермітаж, лише через деякий час знаходить тимчасову роботу у видавництві.

З кінця 1932 р. Нора тимчасово працює на Київській кінофабриці «Українфільм» на посаді помічника художника-мультиплікатора.³³ Час був тяжкий, в Україні тривав голод. Кияни отримували хліб та інші продукти по карткам, і лише ті з них, хто працював. Спогади про ситуацію на кіностудії у цей час залишила інша киянка – Ніна Костянтинівна Василенко: *«На кінофабриці я отримувала пайок і одноразове харчування. Мама викладала на робфаках і теж отримувала пайок – це давало можливість нам з хворою бабусяю проіснувати в той голодний час. У місті з роботою для художників було не густо. Кінофабрика забезпечувала якимось харчуванням, і це притягувало туди багато художників, широко відомих потім в Україні та за її межами. У відділі мультиплікації зі мною працювали тоді Костецький, Гуєцький, Вікторжевська, Горбач, Конончук та інші люди з вищою художньою освітою. На фабриці ми отримували тарілку супу і кусок соєвої бавки, половину якої я приносила додому бабусі. Виходила я з дому рано вранці, ще за темно, поспішаючи на роботу, оскільки за запізнення були жорсткі догани навіть до суду і звільнення з роботи. Люди так боялися запізнитися, що прибігали в пальто, накинутому на одну білизну, щоб не потрапити під цей страшний ніж суду і звільнення»*.³⁴

Кінофабрика знаходилася на Шулявці, в той час це була окраїна міста. З транспортом було дуже погано, трамваї майже не ходили, і потрібно було йти пішки майже через все місто як і авторці цих спогадів з Микільсько-Ботанічної, так і Норі з Кудрявської вулиць.

На зиму 1933 р. Мазюкевич повертається до Москви, живуть у найманій квартирі, немає роботи для Норі: *«Мы очень бедствуем. Цены на рынке ужасные. Карточная система*

³² МІК, Дк-8516

³³ ЦДАМЛМУ, ф.1048, оп.1, спр.84, арк.16,18-19

³⁴ Василенко Н.К. Спогади про батька// К.П.Василенко. Статті. Спогади. Листування. Частина II. – К., 2002. – С.241

*1933 г. Я страшно страдаю, когда Костя приносит мне с работы (в кармане) свое «второе». Ем со слезами в душе, а плакать ведь тоже нельзя, чтобы его не расстроит. Решаю временно вернуться в Киев на киностудию, где меня ждут. Костя с грустью меня отпускает, хотя это временно».*³⁵

У квітні 1934 р. Нора чекала чоловіка у відпустку, він уже дав телеграму до Києва, щоб зустрічала на вокзалі. Не зустрівши його, вона розчарована повернулася додому, а там уже принесли телеграму про загибель Костянтина. Під час випробувань нового літака повинен був летіти інший, але так трапилося, що 16 квітня 1934 р. полетів К. К. Синельников - інженер-конструктор конструкторського бюро Туполева в ЦАГІ.³⁶

За клопотанням ЦАГІ рішенням Раднаркому СРСР Д.П.Мазюкевич призначили персональну пенсію.

Дінора Павлівна навантажила себе роботою - у другій половині 1930-х рр. багато працювала позаштатним художником у різних видавництвах, таких як «Радянська школа», «Держсільгоспвидав»; керувала дитячим гуртком малювання у Будинку вчених на вулиці Пушкінській, 1-3.

З початком війни пішла на короткострокові курси медсестер Червоного Хреста. Закінчила їх у середині серпня 1941 р. Під час окупації була в Києві, за спогадами дочки однокурсниці Нори – Ніни Всеволодівни Маєвської, Мазюкевич у своєму будинку прихистила сім'ю Маєвських, які пішли зі свого будинку на Володимирській, 61, тікаючи від угону в Німеччину. Намагалися рідко виходити в місто, щоб не потрапити в облогу. Мазюкевичі як могли допомагали Софії Маєвській та її 12-річній дочці.

У жовтні 1943 р. Нора Мазюкевич потрапила в облогу і була вивезена в Німеччину, знаходилася в концтаборах. Після репатріації влітку 1945 р. вона повернулася в Київ. В архіві зберігаються три письмових показання свідків мешканок Батисевої гори, які підтверджують факт потрапляння Нори в облогу і угону в Німеччину. Підтвердили навчання Мазюкевич в художньому інституті її колишні викладачі – збереглися документальні свідчення професорів Київського художнього інституту В.Касіяна і І.Плещинського.³⁷

Дінора Павлівна звернулася до тих видавництв, де працювала до війни, знову стала позаштатним художником у видавництві «Радянська школа», де вона попрацювала з січня 1946 р. по серпень 1960 р. Виконувала графічні роботи по художньому оформленню підручників для початкової та середньої школи. Паралельно працювала на Українській

³⁵ МІК, Дк-8516

³⁶ ЦДАМЛМУ, ф. 1048, оп.1, спр.84, арк.48; ф.1048, оп.1, спр.96, арк.9

³⁷ ЦДАМЛМУ, ф.1048, оп.1, спр.86; ф.1048, оп.1, спр.83, арк.3-4

студії хронікально-документальних фільмів режисером-мультиплікатором. У 1955 р. з її участю був створений фільм «Майстри сільського господарства». З 1960 р. почала працювати на Київській кіностудії науково-популярних фільмів художником-мультиплікатором. З 1963 р. Дінора Павлівна вийшла на пенсію, але без роботи не могла. Так склалося її життя, що всі рідні й близькі люди пішли в інше життя. П'ять разів ставала вона матір'ю, але на жаль, дітей вона втратила. Повоєнний Київ зустрів Д.П.Мазюкевич новими труднощами, у 1947р. помер її однорічний син Миколка. У 1957 р. трагічно загинув 13-річний син Павлик.

Справою свого життя став для неї макет Старого Києва, який вона робила протягом восьми років – з 1965 р. по 1973 р. для Державного історичного музею. Науковими консультантами Д.Мазюкевич у її праці над макетом були відомі вчені - доктор архітектури Юрій Асеев, доктор історичних наук Василь Довженок, майбутній академік, кандидат історичних наук Петро Толочко, кандидат історичних наук Стефанія Кілієвич. Проводила наукові консультації із співробітниками історичного музею, вченими з Інституту археології. На макеті площею 12 кв. м розташувались 20 соборів і церков, для позолоти бань деяких з них вперше Д.Мазюкевич було використано сусальне золото, 1200 різних будівель, 30 криниць, 200 брам, подільські хатинки з мініатюрними парканчиками і колодзями-журавлями, князівські садиби з палатами, кріпосні стіни з бійницями. Макет був виготовлений на високому професійному рівні та був схвалений комісією Міністерства культури. У зв'язку з ремонтними роботами в приміщенні історичного музею, макет був переданий в 1973 р. в заповідник «Софія Київська», де багато років експонувався на виставці «Архітектура та мистецтво стародавнього Києва». У 2005 р. макет було відреставровано й нині твір Дінори Мазюкевич експонується в північній галереї Софійського собору. На пошану художниці в 2008 р. Національний заповідник «Софія Київська» підготував та провів виставку, присвячену 100-річчю Дінори Павлівни Мазюкевич, яка внесла вагомий внесок у вивчення історії стародавнього Києва.³⁸ Матеріали родини Мазюкевичів, що зберігаються в Музеї історії міста Києва повинні бути гідно представлені в майбутній експозиції : матеріали Павла Мазюкевича в розділах присвячених діяльності товариства «Просвіта» в Києві, розвитку української літератури початку ХХ ст. та у висвітленні теми української революції. Документи та матеріали Дінори Мазюкевич займуть гідне місце в розділі музейної експозиції присвяченій дослідникам Києва.

³⁸ Див. Самойленко Олена. Реставрація виставково-демонстраційного макета стародавнього Києва//Відлуння віків. - №2(10) 2008. – С.21-25

Список ілюстрацій

1. Павло Олексійович Мазюкевич. Київ. 1910-ті рр. (до с.3-4)
2. Будинок на Кудрявській, 9-б. 1970-ті рр. (до с.5)
3. Дінора Мазюкевич. Київ. 1930 р. (до с.8-9)